

Šola

BUDIZEM

Predmet: Zgodovina

Mentorica:

Avtor:

Kraj, datum

1 UVOD

Budizem je ena od dvanajstih glavnih svetovnih religij in hkrati filozofija, ki temelji na učenju njenega ustanovitelja. Je edina religija, katere začetnik se ni razglašal niti za božjega preroka niti njegovega poslanca in je poleg tega zavračal že samo misel o bogu kot vrhovnem bitju.

V seminarški nalogi se bova osredotočila predvsem na nastanek budizma in na nauk, ki nam ga podaja, zanimivo pa bo pogledati tudi v sam razvoj budizma, saj se je v zgodovini oblikovalo več različnih vej.

2 SIDHARTA GAUTAMA – BUDA

Sidharta Gautama, kasneje znan kot Buda, je poznan kot ustanovitelj budizma. Rodil se je okoli leta 560 pr. Kr. v Lumbiniju, v današnjem južnem Nepal. Njegovo rojstvo je povezano s časom močnih teženj po prenovi hinduističnega verskega sveta.

Gautama se je rodil kot sin lokalnega vladarja (radže) Šudhodane in njegove prve žene Maje. O otrokovem rojstvu je, kot je pogosto pri ustanoviteljih verstev, nastala cela vrsta legend. V skladu z idejo o ponovnem rojstvu vsebujejo te legende celo podrobnosti o njegovih prejšnjih življenjih.

Ime Sidharta, ki so ga dečku izbrali starši, pomeni »tisti, ki je dosegel svoj cilj«. Kasneje si je po običaju, ki je veljal pri indijskih plemiških družinah, izbral drugo ime Gautama po slavnem hindujskem učitelju, ki je bil njegov prednik. Ime Buda, po katerem je postal znan, pa je pravzaprav častni naziv.

Mladega princa je vzgajala teta Mahapadžapati, in to v velikem razkošju in blišču.

Njegovemu očetu je bilo nekoč prerokovano, da bo deček postal ali velik vladar ali pa popotnik oziroma brezdomec. Ker mu je hotel omogočiti prvo in preprečiti drugo, ga je Šudhodana varoval pred vsemi zunanjimi vplivi. Omogočil mu je vzgajanje v umetnostih in naravoslovnih znanostih ter ga spodbujal, da se je vadil v telesnih spretnostih. Mladi indijski princ se je odlikoval na vseh področjih. Svojo razvajenost je Gautama priznaval v budističnih spisih.

Pri šestnajstih letih se je poročil s princesama Gopo in Jašodharo, ki mu je čez trinajst let rodila edinega sina Rahulo, kar pomeni »veriga«, ker se je kljub vsemu razkošju, ki mu je bilo ponujeno, počutil vklenjenega. Življenje ga ni osrečevalo in kmalu po Rahulovem rojstvu je Sidharta zapustil palačo ter se odločil, da postane brezdomec. Preden je dokončno zapustil svoj dom je odšel na tri potovanja v kraljevi gaj, kjer se je srečal z življenjsko resničnostjo, ki je prej ni poznal. Med svojimi izleti je videl trpljenje sveta v treh oblikah: prvič je srečal onemoglega starca, ki se je opiral na palico, naslednji dan bledega bolnika izčrpanega od bolečin, na zadnjem izletu pa še mrtveca, ki so ga nesli k pogrebu. Globoko vznemirjen se je vrnil v svojo palačo, ob spoznanju, da je taka pač skupna usoda vseh ljudi. Na svojem četrtem potovanju v gaj pa je srečal vedrega in zadovoljnega meniha, ki je beračil. To potovanje je bilo zanj ključnega pomena, saj mu je pokazalo, da so vsi užitki v življenju prazni in brez vrednosti. Zahrepenel je po resničnem spoznanju. Tako je sredi noči Sidharta, ko so njegovi bližnji spali, na skrivaj zapustil svoj dom in družino. Njegova odločitev je bila očitno sad hrepenenja po višjem načinu življenja, ki je že dolgo tlelo v njem.

VELIKO PREBUJENJE

Sidharta je postal potujoči asket in začel z učenjem pod vodstvom dveh brahmanskih učiteljev – gurujev. Z neprestanimi vajami v jogi si je prizadeval združiti svoj jaz (atman) z izvorom in pomenom sveta (brahman). Način, ki sta mu ga učitelja ponujala ga ni zadovoljil in zdelo se mu je, da ne vodi k pravemu spoznanju. Nadaljeval je s svojim potovanjem in se skupaj s petimi prijatelji odpravil proti Gaji. Njegova doba učenja joge in filozofije je trajala približno leto dni.

Nastanil se je na mirnem kraju pri Gaji in se tu šest let posvečal skrajni samoodpovedi in disciplini. V najstrožji askezi je Gautama dosegel le, da si je uničil telesno zdravje in skoraj umrl od lakote. Ko je dosegel skrajni rob trpinčenja, je spoznal, da askeza ni pot do osvoboditve, in končal je svoj post. Nad njim so se zgražali tudi njegovi prijatelji, ki so ga zapustili. Začel je sprejemati bolj umirjene oblike premišljevanja in verovanja.

Napotil se je v bližnji gozd in se usedel pod drevo pipal, ki so ga kasneje poimenovali »drevo razsvetljenstva«, *bodhi*. Zatopil se je v svojo meditacijo, odločen, da ne vstane, dokler ne doseže »prebujenja«. Njegovo razsvetljevanje je imelo tri stopnje. Med prvim bedenjem je šel skozi vse štiri stopnje meditacije in videl je vsa svoja prejšnja življenja. Med drugim bedenjem je z nadnaravnim vpogledom prodril v krog rojstva, smrti in reinkarnacije ter spoznal zakonitost, ki mu vlada. V svojem tretjem bedenju pa so mu bile razodete štiri svete resnice. Ob svitu je postal Buda, »Prebujeni«.

Ko je Sidharta postal Buda, je bil v stanju popolne odrešenosti in bi lahko takoj stopil v budistična nebesa, nirvano. Legenda pripoveduje, da ga je demon Mara, ki ga je že prej hotel odvrniti od iskanja resnice, sedaj ponovno zavajal, naj naredi tako. Govoril mu je, da nima smisla, da bi ljudi poučeval o tem, kar je odkril, saj niso dovolj zreli in raje vztrajajo pri privlačnem in praznem življenju.

ŠIRJENJE NAUKA

Tudi Buda sam ni bil prepričan, ali so ljudje pripravljeni sprejeti njegov nauk. Tedaj se mu je prikazal bog Brahma Sahampati in ga prosil, naj nauk prenese dalje, četudi le za odrešenje maloštevilnim ljudem. Buda se je odločil, da bo širil svoj nauk in imel svoj slavni prvi govor v Benaresu. Poslušali so ga tudi njegovi prijatelji, ki so postali njegovi prvi učenci. Kmalu je okoli sebe zbral skupino privrženecv, ki so ga zelo občudovali. Zavrgel je hindujske svete spise in sistem kast. Red je hitro rasel in ko je imel 60 članov, jih je Gautama poslal oznanjat novi nauk. Na začetku so bile iz reda izključene le ženske, saj je Buda menil, da so nevarne, ker ohranjajo dejaven krog ponovnih rojstev. Sčasoma sta ga mačeha in sestrična prepričali, da ju je sprejel, vendar je ostal skeptičen. Njegovo mnenje je bilo, da bo njegov nauk trajal

tisoč let, če ne bi med člane sprejel žensk, ker pa jih je sprejel bo trajal le 500 let. Njegove črne misli se niso uresničile.

Po svojem razsvetljenju je Gautama živel kot beraški menih in približno 44 let potoval po Indiji ter pridigal. Umrli je v starosti 80 let. Legende pripovedujejo, da je ob upepelitvi njegovega trupla nastal močan potres.

3 BUDOV NAUK

Središče mišljenja, ki nam ga ponuja budizem ni čaščenje kake človeške ali božanske osebe. Buda ni ne Bog in ne posrednik, ki bi ga poslal Bog. Po nekaterih razlagah je budizem ateistična vera; vera brez boga. Mnogo pomembnejša od Bude je ideja nauka (dharma). Nauk budisti razumejo kot nekaj brezčasnega, kar ni povezano z zgodovino in se ne spreminja. Nauki, ki jih je razodel Buda so se v skladu z indijskim izročilom najprej prenašali ustno in menihi so se jih skrbno naučili na pamet. Prvi spisi so bili zapisani šele v 1. stoletju pr. Kr. Najstarejše budistično besedilo je Dhammapada ali »pot narave«. Je precej kratko, vendar zelo pomembno. Obsega štiri plemenite resnice, plemenito osmero pot in mnoge nauke o praktični moralnosti in samodisciplini. Besedila, v katerih so zbrane pripovedi o Budovem življenju, meniška pravila, legende o Budovih prejšnjih življenjih in ki obsegajo tudi višji nauk in filozofijo so zbrana v svetih spisih, imenovanih »tri košare« ali Tipitaka, saj se glede na vsebino delijo na tri dele.

KARMA

Zakon karme izhaja iz hinduizma. Karma v grobem pomeni »delo« oz. »dejanja«. Kaže se v mislih, besedah in dejanjih vsakega posameznika. Določa v kakšni obliki se bo ponovno rodil: dobra dela prinašajo dobro ponovno rojstvo, slaba pa slabo. S tem je vsako ponovno rojstvo določeno s karmo prejšnjega življenja.

REINKARNACIJA IN PONOVRNO UTELEŠENJE

S ponovnim utelešenjem in ponovnim rojstvom vsi ljudje požanjejo dobre ali zle posledice svojih dejanj. Kakovost njihove karme iz prejšnjega življenja jim določa bivanje po ponovnem rojstvu.

OSVOBODITEV OD KARME

Če človek pravilno razume svoj položaj – ujetost v proces karme, in izpolnjuje prave pogoje, lahko svoj človeški položaj preseže. Karme na ta način ne odpravi, vendar se osvobodi njene oblasti in preusmeri svoje življenje. Začenja nastajati »dobra karma«, katere učinek lahko poleg vsakega posameznika občutijo tudi drugi.

ŠTIRI PLEMENITE RESNICE

V svojem tretjem premišljevanju pod drevesom razsvetljenja je Gautama odkril »štiri plemenite resnice«, ki so jedro budistične filozofije.

Prva resnica je vednost o trpljenju. Vsako posamezno bivanje je vedno boleče, ne glede na to ali izvira iz duševnega, čustvenega ali telesnega trpljenja. To trpljenje je posledica pretekle karme.

Druga resnica izvira iz ugotovitve, da je vzrok trpljenja v tem, da človek hrepeni po napačnih stvareh ali si prizadeva za prave stvari na napačen način. Temeljna človekova težava postane pokvarjen čut za vrednote, ki pripisuje stvarem ali ljudem vrednost, ki je ne morejo imeti. V snovnem svetu ni ničesar, kar je vredno najvišjega spoštovanja ali na kar bi se mogli popolnoma zanesti.

Tretja resnica pravi, da trpljenje lahko uničimo, končamo. Glavni cilj budizma je, da omogoči trajno odrešitev od trpljenja, s čemer se človek osvobodi nikoli končanega kroga ponovnih rojstev in vstopi v blaženo stanje nirvane.

Četrta resnica je pot za odstranitev trpljenja, pot k rešitvi. Imenuje se tudi »plemenita osmera pot«.

Buda je povezal štiri resnice z metodo indijske medicine, ki najprej ugotovi bolezen, potem odkrije njen vzrok, se nato odloči odpraviti vzrok in nazadnje nasvetuje sredstva, ki ga lahko odpravijo.

PLEMENITA OSMERA POT

Plemenita osmera pot je naslednja:

— *Pravo spoznanje* ali razumevanje pomeni predvsem priznanje »štirih plemenitih resnic«.

— *Pravo mišljenje* označuje duhovno stanje dobrohotnosti, miroljubnosti ter oddaljitve od sovraštva in hudobije.

— *Pravo govorjenje* naj bi izključevalo laž, opravljanje in nekoristno besedenje. Govorjenje mora biti modro in resnicoljubno.

— *Pravo obnašanje* obsega vsa moralna dejanja. Posebno so prepovedani umor, kraja in prešuštvo.

— *Prava zaposlitev* pomeni, da način preživljanja ne sme škodovati drugim.

— *Pravo prizadevanje* je spodbujanje dobrih namenov, tako da človek lahko razvije plemenite misli, besede in dejanja in zatiranje zlih nagibov.

— *Prava razsodnost* ali premislek pomeni, da človek skrbno razmišlja in ne popusti pri svojih željah v mislih, govorjenju, delovanju in čustvih.

— *Prava zbranost* duha, ki jo človek doseže z močno koncentracijo ga lahko osvobodi od vsega, kar ga ovira pri njegovem iskanju.

Pri osmeri poti so bistvene tri stvari: moralnost (pravo govorjenje, pravo obnašanje, prava zaposlitev), duhovna disciplina (pravo prizadevanje, prava razsodnost, prava zbranost duha) in vpogled (pravo spoznanje, pravo mišljenje). Hitro se opazi, da je vse to daleč od vsake strogosti in neizprososti. Gre za srednjo pot, ki se izogiba skrajnosti trpinčenja samega sebe ali askeze. Te srednje poti ne moremo imenovati popuščanje, saj kljub vsemu predlaga zahteven življenjski slog z visokimi cilji, ki je uresničljiv.

NIRVANA

Nirvana je cilj življenja. Običajno se jo opisuje kot »ničnost«, »praznina«, kar je povsem neprimerno. V budističnih spisih je opisana kot konec trpljenja. Nirvana predstavlja stanje blaženosti, ki ga človek doseže, ko preneha hrepenenje in karme ni več. Je brez oblike, opiše se jo lahko samo z zanikanjem, in ni ustvarjena.

DHARMA

Dharma je pot k nirvani, ki daje življenju notranjo moč in kakovost. Buda je govoril o dharmi kot o nečem ljubkem. Prijateljstvo z ljubkim je prvi pogoj za začetek in nadaljevanje hoje po »plemeniti osmeri poti«.

4 GLAVNI TOKOVI BUDIZMA

Takoj po Gautamovi smrti je v meniških skupnostih prišlo do sporov o pravilni razlagi drugih vidikov njegovega nauka. Kmalu sta se izoblikovali dve glavni nasprotni skupini; na eni strani so bili strogi teravadini in na drugi mahasangiki, »člani velike skupnosti«.

Teravada pomeni »nauk prednikov« in člani te skupine se ponašajo, da ohranjajo Budov prvotni nauk, kot ga najdemo v najzgodnejših budističnih spisih. Drugo ime za to skupino je hinajana oz. mali voz, ki pa se jim zdi nespoštljiv in ga ne marajo. Ta vzdevek izhaja iz nekega spisa nasprotne skupine, v katerem svet primerjajo goreči hiši. Prebivalci, v želji po preživetju, pokličejo voz, v katerega je vprežena žival. Toda na vozu je prostora le za nekaj pravih vernikov in ne za vse človeštvo.

Teravadski budizem za dosego odrešenja poudarja posameznikovo prizadevanje in ne priznava pri tem nobene Božje pomoči. Budo imajo za popoln vzor in ga spoštujejo, vendar menijo, da je povsem nesmiselno moliti k njemu, saj je že v nirvani.

Ta strogi in poduhovljeni nauk se res sklada z naukom samega Buda in njegovih zgodnjih učencev, vendar je jasno da taka strogost ne more zadovoljiti množic. V deželah, kjer ta smer

budizma prevladuje, so jo prilagodili navadnim ljudem. Vključili so čaščenje duhov in demonov ter vpeljali v templje podobe božanskih bitij.

Mahasangiki so za označitev svoje šole izbrali ime mahajana, kar pomeni »veliki voz«. Po njihovem mnenju je odrešenje namenjeno vsemu človeštvu in ne le nekaterim posameznikom z višjo moralno. Mahajanski budizem tako postane verstvo, ki je polno človečnosti in velikodušnosti.

Mahajana sprejema temeljne spise šole teravada, veljavnost pa priznavajo tudi številnim drugim besedilom in nekatera izmed njih postanejo še bolj cenjena od starejših, ker razvijajo Budov nauk. Medtem ko v teravadskem budizmu odrešenje lahko doseže le menih, se po »velikem vozu« lahko reši vsakdo.

Posebna značilnost mahajanskega budizma je nauk o bodisatvu – potencialnem Budi. Po tem nauku bodisatva odloži svoj cilj postati Buda na kasnejši čas, da najprej reši čim več ljudi. Slovesno se zaobljubi, da bo pomagal vsakomur, celo v ponovnih utelešenjih, ki so še pred njim. Bodisatva je bil tako rekoč odrešenik in rešitelj skupaj.

Medtem ko teravadski budizem lahko opiše nirvano le z zanikanjem, ima mahajanski o njej zelo konkretne predstave. Opis, ki je najbolj znan, je iz pripovedi o Amitabhju. Kot menih se je zaobljubil, da bo postal Buda, če bo potem nastal raj, v katerem bodo lahko vsi, ki so molili k njemu v svojem življenju, srečno živeli po smrti. Nastala je dežela Sukhavati ali »zahodni raj«. To je kraj, kjer ni nobenih ovir za popolno odrešenje, tako da je pot do nirvane gladka. Mahajanski budizem namenja tudi več prostora posebnim kultom in obredom, kot teravadski. Čeprav pripadnost nekemu kultu (npr. čaščenju določenega Buda) manj cenijo kot življenje po nauku, pa tudi kult sprejemajo kot pot k svetosti za tiste, ki so slabotnejši v veri.

Iz mahajanskega budizma so se razvile še druge vrste budizma: vadžrajana budizem, lamaizem, zen budizem ter japonske ločine (tendai, šingon, amida, ničiren).

5 DEŽELE BUDIZMA

Nenavadno je, da se budizem ni uspel obdržati v Indiji, kjer je nastal. Od 7. stoletja po Kr. dalje je tam vidno upadal pod pritiskom hinduizma, ki je bolj ustrezal verskim potrebam preprostih ljudi. Od 11. stoletja dalje na indijski podcelini ni igral praktično nobene vloge. V zadnjih desetletjih pa se je pod vplivom dr. Ambedkakra navdušilo za budizem precejšnje število ljudi iz najnižjih kast in tistih zunaj kast. Danes ocenjujejo, da je v Indiji okoli pet milijonov budistov.

V nekaterih drugih deželah se je budizem sprva uveljavil, vendar se je moral kasneje umakniti islamu. Arheološka odkritja in starodavni spomeniki pričajo o cvetočem budizmu v srednji Aziji, posebno v zahodni Kitajski, ki pa se je v 9. stoletju nenadoma končal. Od 8. stoletja dalje je budizem napredoval na indonezijskem otočju, toda v 16. stoletju je ta dežela postala popolnoma muslimanska. Teravadski budizem še danes prevladuje v Šri Lanki, Burmi, na Tajskem, v Kambodži in Laosu. V drugih deželah Daljnega vzhoda je v svoji manj strogi mahajanski ali kaki drugi obliki. To velja za Kitajsko, Tibet, Korejo, Japonsko, Vietnam, Mongolijo, Nepal, Butan, Sikim in Ladak (regija v Kašmiru).

Število budistov po svetu je zelo težko oceniti, saj so verske razmere v Tibetu, na Kitajskem in v Mongoliji dokaj nejasne. Na splošno velja, da je po svetu med 250 in 500 milijoni budistov.

6 ZAKLJUČEK

Ob pisanju seminarske naloge se nisva dolgočasila, saj je tema zelo zanimiva. Buda je bil izjemen mož, ki je verovanje predstavil v drugačni obliki. Meniva, da je njegovo razmišljanje pravilno in je z njim spremenil pogled na svet in življenje. Z veseljem bi obiskala kakšen budistični samostan, saj naju zelo zanima življenje meniha, ki se v veliki meri odpove zunanjemu svetu, da poišče svoj notranji mir.

7 VIRI IN LITERATURA

- Brodnik, V., R. Bogataj in S. Zgaga, 2009. *Zgodovina 1, učbenik za prvi letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Langley, M. 1994. *Verstva sveta*. Koper: Ognjišče.
- *VELIKA verstva sveta*. 1986. Koper: Ognjišče.
- Eliade, M. 1996. *Zgodovina religioznih verovanj in idej 2*. Ljubljana: DZS.
- spletna stran <http://www.religije.com/budizem.htm>.